

ДИСКУРСОЦЕНТРИЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ПІДХІДУ ДО АНАЛІЗУ ВВІЧЛИВОСТІ

Сучасні дослідження нормативних аспектів вербальної інтеракції розвиваються у загальному вигляді у двох напрямках: 1) "традиційному/позитивістському" в основі якого покладено Принцип Кооперації П. Грайса та загальні положення теорії мовленнєвих актів та 2) "дискурсивному/постмодерністському", представники якого намагаються запропонувати альтернативну класичній парадигмі дослідження ввічливості.

Американський логік П. Грайс одним із перших спробував сформулювати правила нормативного мовного спілкування висунувши ідею про те, що людське спілкування здійснюється на базі фундаментальних раціональних принципів регуляції міжособистісного спілкування, що забезпечують його успішність. Таким чином, ефективна нормативна комунікативна взаємодія, згідно П. Грайса, заснована на презумпції її учасників, що в процесі інтеракції всі співрозмовники дотримуються фундаментальних принципів регуляції міжособистісного спілкування, а їх комунікативний внесок на певному етапі діалогу є таким, якого потребує спільно прийнята мета (спрямування) цього діалогу.

Узагальнивши методологічні засади існуючих позитивістській підходів до визначення комунікативної ввічливості, виявляється можливим виокремити чотири основні дослідницькі перспективи: 1) з позиції соціальної норми (Bousfield D., Geyer N., Locher M., Fraser B., Kasper G.); 2) з позиції максимуму спілкування (Grice H.P., Lakoff R., Leech G.); 3) з позицій комунікативного контракту (Fraser B., Nolen W.); 4) з позицій збереження "обличчя" (Goffman E., Brown P., Levinson S., Yule G.). Більшість представників згаданих теорій ввічливості тією чи іншою мірою критикують своїх опонентів, хоча зрозуміло, що характер такої критики не є взаємовиключаючим, а навпаки взаємодоповнюючим.

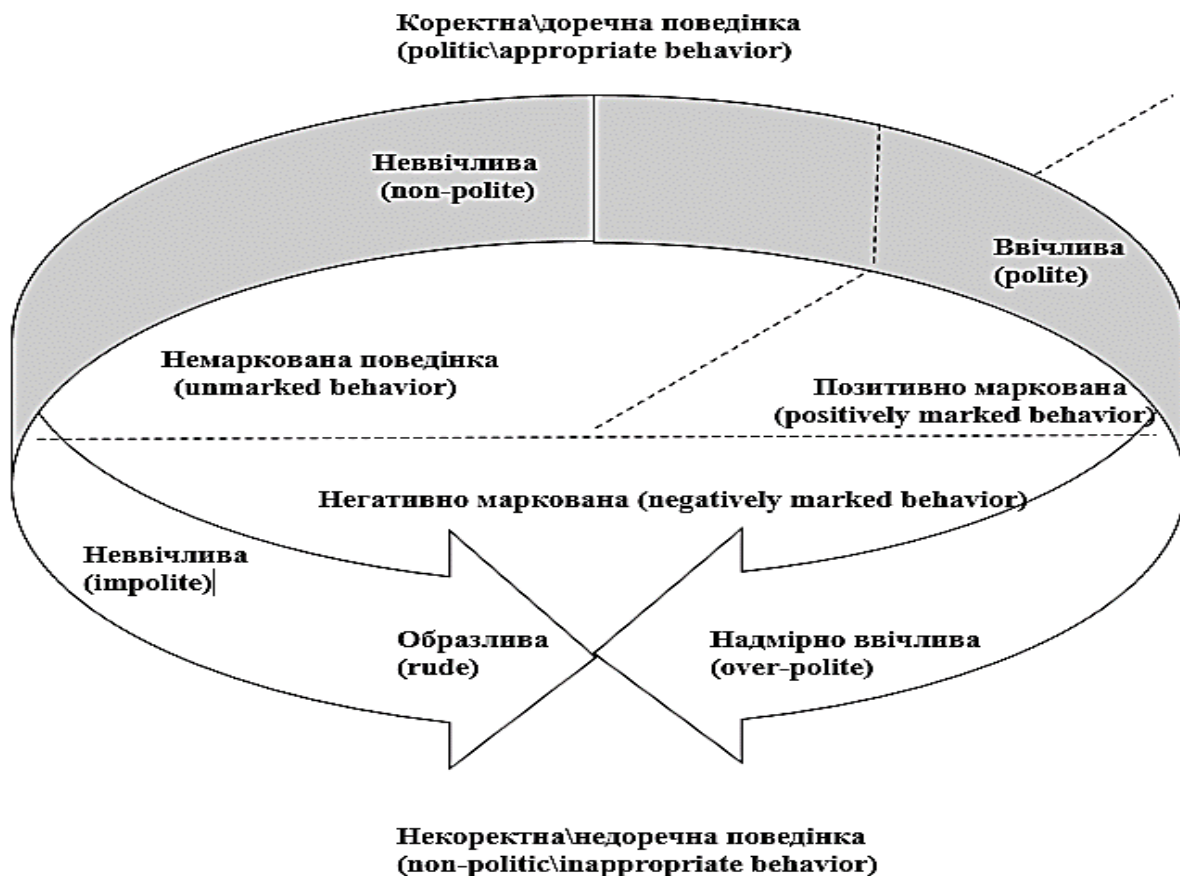
Представники дискурсивного (постмодерністського) напрямку аналізу нормативних аспектів вербальної інтеракції (Watts R., Ide S., Ehlich K., Mills S., Fukushima S., Holmes J., Terkourafi M., Spencer-Oatey H., Bousfield D. та ін.) сходяться на думці, що класична позитивістська парадигма дослідження ввічливості уже вичерпала себе і наразі необхідним є новий підхід, нове розуміння ввічливості, як результат поєднання елементів різних дослідницьких підходів та методологічних настанов. Еклектизм такого роду є науково обґрунтованим і гносеологічно продуктивним саме для контекстуалізованого аналізу у межах дискурсивного-когнітивного дослідження.

Перш за усе постмодерністський підхід до аналізу ввічливості є дискурсоцентрованим, який, на відміну від попередніх досліджень, аналізує великі за обсягом автентичні фрагменти вербальної інтеракції, що дозволяє у повній мірі врахувати особливості дискурсотворення не тільки з позиції мовця, але також і з позиції слухача, особливо в аспекті контекстуально обумовленого варіювання оцінних інтерпретацій. Такий підхід що одержав назву "relational

work" (діяльність зі створення й поліпшення взаємин між комунікантами) (Watts R. J., Ide S., Ehlich K.) або "rapport management" (управління процесом взаєморозуміння) (Spencer-Oatey H.).

Дискурсивність "постмодерністського" підходу проявляється, передусім, у тому, що ввічливість розглядається як відносно мала частина усього спектру міжособистісної діяльності комунікантів і аналізується тільки у взаємодії з іншими видами цієї діяльності.

Рис.1 Модель спектру міжособистісної діяльності комунікантів

Ввівши у лінгвістичний обіг поняття коректної поведінки "politic behaviour", на позначення "соціокультурно детермінованої поведінки, вербальної і невербальної, спрямованої на встановлення та\або підтримку у стані рівноваги міжособистісних стосунків представників певної соціальної групи безпосередньо у процесі міжособистісної взаємодії" Р. Уаттс зауважує, що тільки поведінку, яку сприймають як таку, що перевершує очікування (у термінології автора "показну поведінку" salient behaviour) варто визначати як ввічливу чи неввічливу залежно від її спрямованості до позитивної чи негативної межі спектру ввічливості.

В теорії ввічливості Г. Спенсер-Оаті такий вид взаємодії комунікантів іменується близькопорідненим терміном "управління процесом взаєморозуміння" (rapport management), який охоплює три головні взаємопов'язані складові: "обличчя" комунікативних партнерів, соціально-

комунікативні права та обов'язки, мета комунікативної взаємодії (management of face, sociality rights and obligations, and interactional goals).

Дискурсивний характер поняття "relational work" проявляється також у тому, що всі форми мовної й немовної поведінки будь-якого комуніканта, що здійснюються у реальному часі, є відкритими для інтерпретації іншими комунікантами. Разом з тим, це поняття є когнітивним по своїй суті, тому що позначувана їм діяльність здійснюється за допомогою безперервного створення мінливих, змішаних когнітивних просторів у свідомості двох або більше комунікантів.

До інших методологічних настанов дискурсивної теорії ввічливості вважаємо за доцільне віднести:

- Мультидисциплінарний підхід до аналізу ввічливості.
- Розрізнення ввічливості першого порядку, що є елементом повсякденної свідомості, частиною наївної картини світу певної соціокультурної спільноти, та ввічливості другого порядку, що є частиною наукової картини світу.
- Адресатоцентризм теорії ввічливості.
- Відмова від ідеї інгерентності ввічливості у мовному знаку.
- Дифузність та динамізм категорії ввічливість.
- Аксіологічна амбівалентність ввічливості.
- Когнітивізм теорії ввічливості.
- Функціональний дуалізм ввічливості.
- Національно-специфічний характер ввічливості.

Узагальнивши згадані вище методологічні настанови постмодерністської (дискурсивної) теорії ввічливості правомірно погодитись з М. Хогом відносно ідеї, що "постмодерністський підхід до аналізу ввічливості, особливо в його дискурсоцентричній реалізації запропонував один з перших послідовних викликів домінуванню позитивістської парадигми в дослідженнях соціально-комунікативної ввічливості". На нашу думку, характер такого виклику не є взаємовиключаючим, а навпаки взаємодоповнюючим, взаємозбагачуючим, що дозволить концептуалізувати описово вичерпну та кроскультурно дієву теорію ввічливості.